

Liite A: Itsearviointin ja suunnittelun väline

Johdanto

Euroopan neuvoston peruskirjassa määritellään toiminta-alat, joita on tarkasteltava toteutettaessa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen arvoja ja käytäntöjä. Tässä selvityksessä kahdeksaa peruskirjan kohtaa on käytetty itsearviointin ja suunnittelun välineen muotoilemiseksi.

Jäljempänä esitetyn itsearviointin ja suunnittelun välineen on tarkoitus auttaa opetusviranomaisia, järjestöjä ja kouluja edistämään demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kulttuuria

määrittämällä virallisesti nykyiset hyvät käytännöt ja luettelemalla ne,
määrittämällä uusia toimintoja, jotka olisivat toteutettavissa realistisessa aikataulussa,
parantamalla tarvittaessa nykyisiä käytäntöjä,
tarkistamalla menettelyjä hyvien käytäntöjen ylläpitämiseksi ja
määrittämällä ensisijaiset poliittiset osatekijät, jotka on toteutettava määrättyssä ajassa.

Välineen on tarkoitus olla joustava, helposti lokalisoitava ja sovellettavissa oppilaisiin ja opettajiin kaikilla tasoilla sekä opetusviranomaisiin. Välineeseen voidaan myös sisällyttää muita arvoja ja käytäntöjä, joita organisaatiossa halutaan edistää, tai sitä voidaan laajentaa niillä. Välineellä on tarkoitus yhdistää Euroopan neuvoston jäsenenä jakamamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevat arvot ja tavoitteet. Samalla tunnustetaan eri maiden ja alueiden erilaiset lähestymistavat ja kunnioitetaan niitä mahdollistamalla alueellisesti laaditut kysymykset.

Soveltaminen

Koska itsearviointin ja suunnittelun välineellä pyritään auttamaan kulttuurin ja käytäntöjen muuttamisessa, tällaisen muutoksen toteutumiseksi on varattava riittävästi aikaa. Voi olla hyödyllistä suunnitella välineen soveltamista kymmenen tai viidentoista vuoden ajan. Olosuhteista riippuen on kenties asianmukaista sitoutua aluksi yhteen tai kahteen toteutettavissa olevaan tekijään tai yhtä kohtaa koskeviin kysymyksiin. Tarkastelua voidaan laajentaa useampiin kohtiin yksilön, ryhmän tai organisaation perehdyttyä enemmän toteutukseen ja hankittua itseluottamusta toteutuksesta ja arvioinnista. Esitetyt kysymykset ovat vain esimerkkejä. Yksittäisten valtioiden, viranomaisten ja koulujen olisi laadittava kysymyksiä, jotka soveltuvat mielekkäällä tavalla niiden omaan koulutusjärjestelmään ja kulttuuriin ja ottavat ne huomioon.

1 Väline

Itsearviointin ja suunnittelun väline

Päiväys _____

Ensisijainen kehittämistavoite kohdat (ks. 3 jäljempänä)	Nykyinen tilanne	Näyttö	Kohdennettu toimi	Kohde- ryhmä	Aika- taulu	Johto Vastuu	Onnistumis- kriteerit
Virallinen opetus (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							
Demokraattinen hallinto (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							
Koulutus (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							
Kansalaisjärjestöje n asema (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							
Tutkimus (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							
Sosiaalinen yhteenkuuluvuus (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							
Arviointi ja tarkistaminen (kysymykset ks. 4 jäljempänä)							

Jatkotoimet

(kysymykset ks. 4
jäljempänä)

--	--	--	--	--	--	--	--

2 Näin käytät itsearvioinnin ja suunnittelun välinettä

Sarakkeessa **1** viitataan Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan peruskirjan kahdeksaan kohtaan. Nämä kohdat esitetään yksityiskohtaisesti jäljempänä osiossa 3. Osiossa 4 esitetään kysymyksiä, jotka voidaan yhdistää eri kohtiin. Aluksi välineen käytössä kuhunkin kohtaan sovelletaan vain yhtä tai kahta kysymystä.

Sarakkeessa **2** viitataan nykyiseen kehitystasoon kyseisen kohdan ja sitä koskevassa kysymyksessä esitetyn toiminnan osalta. Nykyinen tilanne voi olla yksi seuraavista: ei toteutettu, suunnitteluvaiheessa, heikko taso, keskitaso, korkea taso tai erinomainen. Erinomainen nykytilanne merkitsee, että kohta on niin täysimääräisesti sisällytetty järjestelmään, että lisäkehitystä tuskin tarvitaan, vaan ylläpito ja uudistaminen riittävät.

Sarakkeessa **3** tarkoitettu näytöksi käy lyhyt kuvaus seikoista, jotka riittävät perustelemaan sarakkeessa 2 esitetyn nykyisen tilanteen.

Sarakkeessa **4** kohdennetut toimet tarkoittaa erityisiä toimia, joita kehitetään ja toteutetaan tiettyyn tulevaan määräaikaan mennessä kohdan sisällyttämiseksi entistä paremmin opetusyhteisöön. Aluksi välineen käytössä valitaan vain pieni määrä kohdennettuja toimia.

Sarakkeessa **5** viitataan kohderyhmään, kuten esimerkiksi luonnontieteiden opettajat, yläkoulun oppilaat, kansalaisjärjestöt jne.

Sarakkeessa **6** aikatauluun sisältyy sarakkeessa 3 esitetyn kohdennetun toimen ehdotettu aloitusajankohta sekä päättymisajankohta.

Sarakkeeseen **7** merkitään kohdennetun toimen toteutusvastuun ottavat(t) henkilö(t).

Sarakkeessa **8** onnistumiskriteereillä tarkoitetaan toimintoja, jotka osoittavat kohdennetun toimen tehokkaan toteutuksen. Esimerkiksi koulutusta koskevassa kohdassa kohdennetun toimen, jolla tarjotaan jatkuvaa ammatillista kehittämistä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa, osalta onnistumiskriteeri voisi olla ”niiden opettajien kasvanut määrä, jotka toteuttavat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytäntöjä luokassaan”.

3 Ensisijaisten kehittämistavoitteiden yksityiskohdat

6 kohta – Virallinen koulutus Missä määrin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatus sisältyy virallisen koulutuksen opetussuunnitelmaan? Mitä toimia toteutetaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tukemiseksi, tarkistamiseksi ja päivittämiseksi opetussuunnitelmissa?
8 kohta – Demokraattinen hallinto Miten koulujen demokraattista hallintoa edistetään? Mitä toimia on toteutettu tarkoituksena rohkaista ja helpottaa seuraavien ryhmien osallistumista: oppilaiden ja opetushenkilöstön, sidosryhmien, myös vanhempien?
9 kohta – Koulutus Missä määrin opettajille, opetushenkilöstölle, nuoriso-ohjaajille ja kouluttajille tarjotaan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen perus- ja jatkokoulutusta sekä kehittämistoimintaa tiedon ja ymmärryksen takaamiseksi demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteista ja periaatteista, opetus- ja oppimismenetelmistä ja muista keskeisistä taidoista?
10 kohta – Kansalais- ja nuorisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien rooli Miten kansalais- ja nuorisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien osuutta demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa edistetään etenkin epävirallisessa koulutuksessa? Tunnustetaanko järjestöjen ja niiden toiminnan merkitys arvokkaana osana koulutusjärjestelmää? Tuetaanko järjestöjä? Hyödynnetäänkö niiden asiantuntemusta täysimääräisesti?
12 kohta – Tutkimus Mitä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta tarkastelevaa tutkimusta on käynnistetty ja edistetty toiminnan nykytilanteen kartoittamiseksi ja vertailutiedon tarjoamiseksi, jotta voidaan mitata ja lisätä tehokkuutta ja vaikuttavuutta ja kehittää käytäntöjä? Mahdollisia tutkimusaloja ovat opetussuunnitelmia koskevat tutkimukset, innovatiiviset käytännöt, opetusmenetelmät, arviointijärjestelmien kehittäminen. Tulosten jakaminen jäsenvaltioiden ja sidosryhmien kesken.
13 kohta – Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämisen, monimuotoisuuden arvostamisen ja eroavaisuuksien ja ristiriitojen ratkaisun taidot Missä määrin kasvatus- ja opetusmenetelmillä edistetään – oppimista elämään demokraattisessa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa – tietojen ja taitojen hankkimista sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämiseksi, monimuotoisuuden ja tasa-arvon arvostamiseksi, (uskonnollisten ja etnisten ryhmien) erojen kunnioittamiseksi sekä kiistojen ja ristiriitojen ratkaisemiseksi ilman väkivaltaa? Millä tavoin torjutaan syrjintää ja väkivaltaa, erityisesti kiusaamista ja ahdistelua?
14 kohta – Arviointi ja tarkastelu Strategioiden ja linjausten arviointi peruskirjan valossa ja niiden muokkaaminen tarvittaessa (Yhteistyö muiden jäsenvaltioiden kanssa ja Euroopan neuvoston tuki mahdollisia).
15 kohta – Seurantayhteistyö Jäsenvaltioiden tulee soveltuvin osin tehdä yhteistyötä toistensa ja Euroopan neuvoston kanssa pyrkiessään tämän peruskirjan tavoitteisiin ja

toteuttaessaan sen periaatteita

a. yhteisillä tavoitteilla ja prioriteeteilla

b. tukemalla monenkeskistä ja rajat ylittävää toimintaa, kuten demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen koordinoitiverkoston toimintaa

c. vaihtamalla, kehittämällä ja koostamalla hyviä käytäntöjä ja varmistamalla niiden levittäminen

d. tiedottamalla kaikille sidosryhmille, myös suurelle yleisölle, peruskirjan tavoitteista ja toteutuksesta

e. tukemalla eurooppalaisten kansalaisjärjestöjen, nuorisojärjestöjen ja opetusalan ammattilaisten verkostoitumista ja yhteistyötä.

4 Esimerkkikysymyksiä (lisätään tarkoituksenmukaisia-lisäkysymyksiä maan koulutusjärjestelmän ja kulttuurin perusteella)

6 kohta – Virallinen koulutus

1. Missä määrin demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan peruskirjan käsitteet (esim. aktiivinen osallistaminen sekä globaali keskinäinen riippuvuus) ovat nähtävissä eri opetusalojen yleisissä tavoitteissa ja opetuksesta vastaava ministeriö, opetussuunnitelman kehittäjät, opettajankoulutuksen tarjoajat jne.
2. Missä määrin kouluja opastetaan lisäämään aktiivisen osallistumisen mahdollisuuksia? Esitä esimerkkejä.
3. Missä määrin koulutusjärjestelmän eri toimijoille (esim. kouluverkostot/yksittäiset koulut, opettajankoulutus, opetussuunnitelman laatijat jne.) on saatavilla rahoitusta, jotta nämä voivat sisällyttää aktiivisen osallistamisen ja/tai globaalin kansalaisuuden käsitteet työhönsä? Esitä esimerkkejä.
4. Minkälainen suhde on koulun ilmapiirillä/kulttuurilla sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevia käsitteitä ja laatuja olevilla käsitteillä (esim. aktiivinen osallistuminen, tasa-arvo ja osallistaminen sekä globaali kansalaisuus) demokraattisia arvoja edistetään?
5. Millä tavalla koulun tehtävän määrittelyssä /koulusuunnitelmassa tarkastellaan aktiivista osallistumista ja/tai globaalia kansalaisuutta?
6. Missä määrin koulun määrärahojen jakautumisella tuetaan toimintoja, jotka koskevat demokraattista osallistumista, ihmisoikeuksia, aktiivista osallistumista, tasa-arvoa ja osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta?
7. Missä määrin aktiivisen osallistumisen, tasa-arvon ja osallistamisen ja/tai globaalin kansalaisuuden käsitteet on otettu oppilaiden oppiaineissa? Millä tavalla?
8. Missä määrin yläkoulun oppilaita rohkaistaan osallistumaan keskusteluun luokassa (myös pedagogisena oppimismenetelmänä sekä keskusteluun demokraattisen osallistumisen edistämiseksi)? Esitä konkreettisia toimenpiteistä.
9. Missä määrin yläkoulun oppilaita rohkaistaan osallistumaan hankkeisiin, joissa tarkastellaan aktiivista osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta?
10. Missä määrin minä (opettaja) tarkastelen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan peruskirjan käsitteitä (esim. aktiivinen osallistuminen, tasa-arvo ja osallistaminen sekä globaali kansalaisuus) opetuksessa?
11. Missä määrin minun (opettaja) käyttämässäni oppikirjoissa ja/tai oppimateriaalissa tuetaan aktiivista osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta koskevaa opetusta?
12. Missä määrin oppilaat voivat vaikuttaa siihen, mitä opitaan ja miten asiaa opiskellaan?
13. Missä määrin minä (opettaja) käytän aktiivisia opetus- ja oppimismenetelmiä? (Esimerkiksi ongelmaoppiminen, kokemusperäinen oppiminen ja oppijakeskeinen oppiminen, osallisuus...). Missä määrin soveltaman osallistumista? Esitä esimerkkejä.
14. Missä määrin minä (oppilas) voin vaikuttaa opetuksen sisältöön tai menetelmiin? Esitä esimerkkejä.

8 kohta – Demokraattinen hallinto

1. Onko kansallisen, alueellisen, paikallisen tai koulun opetussuunnitelman kehittäminen avointa ja osallistavaa? Sidosryhmät siihen? (esimerkiksi oppilaat, vanhemmat, opettajat, työnantajat, työntekijät) Missä määrin demokraattinen/kollegiaalinen?

2. Missä määrin oppilaita rohkaistaan osallistumaan koulussa? Mitä mekanismeja oppilaiden osallistumiseen (tai muita koulun rakenteita)? Onko oppilaiden näkemyksillä tai aloitteilla aidosti vaikutusta koulussa?
3. Millä tavalla koulun johtokunnan/”kouluneuvoston”/koulun johdon jäseniä rohkaistaan näkemään ja toteuttamaan toimintojen arvo, joissa keskitytään aktiivista osallistumista, tasa-arvoa ja osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta seikkoihin? Mitä toimenpiteitä/toimia toteutetaan?
4. Missä määrin oppilaiden edustajat osallistuvat kouluvuoden suunnitteluun?
5. Missä määrin koulu yhteisöni rohkaisee oppilaita ottamaan kantaa paikallisiin ja/tai kansainvälisiin asioihin?
6. Missä määrin oppilaita kuullaan opettajien työhönotossa?
7. Missä määrin minä (opettaja) rohkaisen oppilaita osallistumaan ja toimimaan luokassani? Osallistuvatko oppilaat kurssien tai oppituntien suunnitteluun? Esitä esimerkkejä. Ehdottavatko oppilaat aiheita kurseille/oppituntien kurssin arvioinnista oppilaiden kanssa ja jos kyllä, millä tavalla?
8. Missä määrin minä (opettaja) rohkaisen oppilaita tulemaan koulu yhteisönsä aktiivisiksi jäseniksi? Esitä esimerkkejä.
9. Missä määrin oppilaat osallistuvat i) kouluvuoden suunnitteluun, ii) henkilöstökokouksiin, iii) koulun toimintaryhmiin? Esitä esimerkkejä.
10. Missä määrin minä (oppilas) voin osallistua kurssien/oppituntien suunnitteluun? Esitä esimerkkejä.
11. Missä määrin lapset ja nuoret voivat osallistua päätöksentekoon ja tulla kuulluiksi koulussa/kaupungissa? Esitä esimerkkejä.

9 kohta – Koulutus

1. Missä määrin opettajankoulutuksen tarjoajia kannustetaan sisällyttämään aktiivisen osallistumisen, tasa-arvon ja/tai globaalin kansalaisuuden käsitteet opettajien peruskoulutusta ja jatkuvaa ammatillista kehitystä? Tarjotaanko opettajille esimerkiksi täydennyskoulutusta oppilaskuntatoiminnan kehittämiseksi? Missä muodossa vai muussa muodossa? Miten tämä on järjestetty?
2. Missä määrin koulun johto (rehtori, hallintoryhmä) tukevat opettajia, jotta nämä voivat tarkastella ja toteuttaa tasa-arvoa ja osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta yläkoulun opetuksessa?
3. Missä määrin opettajia rohkaistaan osallistumaan jatkuvaan ammatilliseen kehittämiseen, jossa tarkastellaan osallistumista, tasa-arvoa ja osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta?
4. Missä määrin koulussani kehitetään työ kulttuuria, joka edistää osallistumista koulussamme? Mitä toimenpiteitä?
5. Järjestetäänkö koko koulu yhteisölle tiedotus- ja keskustelutilaisuuksia?
6. Missä määrin minä (opettaja) hyödynnän jatkuvan ammatillisen kehittämisen mahdollisuuksia aktiivisen osallistumisen ja/tai globaalin kansalaisuuden osalta? Mitkä tekijät rajoittavat tätä tai kannustavat?
7. Missä määrin minä (opettaja) hyödynnän opetussuunnitelman kehittämismahdollisuuksia aktiivisen osallistumisen ja/tai globaalin kansalaisuuden osalta?
8. Missä määrin minä (opettaja) keskustelen kollegojen ja koulun hallinnon kanssa oppiaineeni merkityksestä ja lisämisestä aktiiviseen osallistumiseen, tasa-arvoon ja osallistamiseen ja/tai globaaliin kansalaisuuteen?

10 kohta – Kansalais- ja nuorisojärjestöjen ja muiden sidosryhmien rooli

1. Ollaanko kunnassa/alueella/ministeriössä tietoisia hallituksesta riippumattomalta sektorilta tai muilta tulevista aktiivista osallistumista, tasa-arvoa ja osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta koskevista tiedoista? (esim. alusta/verkkosivusto, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä)

2. Missä määrin koulu on avoin ulkopuolisten tahojen / paikallisen yhteisön aloitteille, jotka koskevat arvoa ja osallistamista ja/tai globaalia kansalaisuutta?
3. Missä määrin vanhempia rohkaistaan ymmärtämään aktiiviseen osallistumiseen, tasa-arvoon ja osallistamiseen keskittyvien oppiaineiden ja koulun toimintojen arvo? Millä tavalla?
4. Onko koulussani oppilastutoreita?
5. Missä määrin minä (opettaja) rohkaisten oppilaita tulemaan paikallisyhteisönsä aktiiviseksi jäseniksi?
6. Missä määrin minä (opettaja) keskustelen vanhempien kanssa oppiaineeni merkityksestä oppilaan osallistumiseen, tasa-arvoon ja osallistamiseen ja/tai globaaliin kansalaisuuteen liittyvissä asioissa?

12 kohta – Tutkimus

1. Millä tavalla koulun suunnittelussa tarkastellaan aktiivista osallistumista, tasa-arvoa ja osallistamista? Miten nämä huomioidaan suunniteltaessa seuraavaa kouluvuotta?
2. Sovelletaanko demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen liittyvien toimien tehokkuuden tutkimiseen ja lähestymistapaa?
3. Onko käytössä vankka mekanismi laadukkaan näytön keräämiseksi analysoitavaksi?

13 kohta – Sosiaalisen yhteenkuuluvuuden edistämisen, monimuotoisuuden arvostamisen ja eroavaisuuksien taidot

1. Missä määrin kansallisen tason opetussuunnitelmauudistuksessa kiinnitetään huomiota aktiivisen osallistumisen ja globaalin kansalaisuuden käsitteiden sisällyttämiseen?
2. Minkälaisia suuntaviivoja kouluille tarjotaan niiden rohkaistamiseksi sisällyttämään aktiivisen osallistumisen ja/tai globaalin kansalaisuuden käsitteet (esim. oppiainekohtaiset suuntaviivat, koko koulun suunnitteluasiakirjat, itsearviointiasiakirjat tai oppilaskuntien tukimateriaali jne.)? (Kiusaamista ja syrjintää integroidaanko näitä suuntaviivoja? Esitä esimerkkejä.
3. Missä määrin koulussa hyödynnetään opetussuunnitelman kehittämistä aktiivista osallistumista, tasa-arvoa ja globaalia kansalaisuutta koskevien seikkojen integroimiseksi? Missä määrin koulu osallistuu näitä ajatuksia tai kehittää omia kampanjoitaan?
4. Missä määrin minä (opettaja) osallistun yhteisöllisyyden tunteen ja hyvän ilmapiirin edistämiseen kouluun?
5. Järjestetäänkö koulussa oppilaiden ja henkilöstön yhteisiä tilaisuuksia? Minkälaisia?

14 kohta – Arviointi ja tarkastelu

1. Missä määrin oppilaita pyydetään antamaan palautetta koulun toiminnoista esimerkiksi osana koulun arviointia?
2. Missä määrin on mahdollista antaa jatkuvaa palautetta esim. palautelaatikon ja keskustelujen yms. kautta?
3. Keskustelevatko opettajat arvioinnista oppilaiden kanssa? Esitä esimerkkejä.

15 kohta – Seurantayhteistyö

1. Onko koulu yhteydessä paikalliseen tai alueelliseen verkostoon, joka edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta?
2. Onko koulu yhteydessä kansalliseen verkostoon, joka edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta?
3. Onko koulu yhteydessä Euroopan laajuiseen verkostoon, joka edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta?
4. Onko koulu yhteydessä kansainvälisiin verkostoihin, jotka edistävät demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta?
5. Onko koulu yhteydessä kansallisiin tai kansainvälisiin verkostoihin, jotka edistävät demokratiaa ja ihmisoikeuskasvatusta kysymyksiä?